

POPPENSPEL

IN verschillende landen wordt het belang van het poppenspel in het geheel van de aesthetische opvoeding van het volk naar waarde geschat en in de practijk wordt er dan ook alle zorg aan besteed.

In *Rusland* is het poppenspel een onderdeel in de werkzaamheden van het Centraal Huis voor aesthetische opvoeding van het kind, en sinds 1944 van de Academie der Wetenschappen, sectie paedagogie. *Sergej Obrastsov*, die de Stalinprijs won met een van zijn poppenspelen — gebouwd nog wel op een Vlaams sprookje! — kreeg er gaandeweg zelfs de beschikking over een eigen gebouw met een zaal voor vierhonderd toeschouwers en een budget van twee miljoen roebel. In *Tsjecho-Slowakije* bestaat een voorbeeldig uitgerust poppenspel in elk dorp dat minder dan driehonderd inwoners telt. Op die manier heeft er zelfs de kleinste gemeente haar eigen theater. In *Frankrijk* geldt als een der meest gewaardeerde aesthetische ontspanningen een bezoek aan een poppentheater. Waarom zouden wij in Vlaanderen op den vreemde ten achter blijven?

Het poppenspel is immers de volkskunst bij uitnemendheid, die bij ons zo lang en zo diep is ingeburgerd. Het oudste document over het bestaan van het poppenspel in Europa is inderdaad van Vlaamse oorsprong. Het komt voor in *Li Romans du boin Alixandre*, een Frans handschrift dat berust in de Bodleian Library te Oxford. Het betreft hier een tweetal randbemerkingen die weliswaar niets te maken hebben met de tekst, maar die alleszins een weergave zijn van wat er toen in het volksleven gebeurde. De schrijver zegt dat het handschrift werd beëindigd in 1338, terwijl de verluchter Jan de Gryse, getuigt zijn werk in 1344 te hebben besloten. Die twee tekeningen nu stellen een handpoppenkast voor. De naam alleen al van de verluchter wijst op een Vlaamse oorsprong, en de Engelse vorser E. X. B. Nicholson verklaart dat hij een Bruggeling zou zijn. Dit moet ons niet verwonderen, ook in de loop der jaren en eeuwen na 1300 zien wij geregeld te Gent, Antwerpen, Ieper en in de provincie Limburg poppentheaters opduiken. Het marionettentheater veroverde meer en meer de plaats die thans door de schouwburgen wordt ingenomen. Zo bestaan er bijvoorbeeld officiële papieren

De houten acteurs van het Poppentheater Hopla vertolken de middeleeuwse cluyte Nu Noch.

van 92 aanvragen om een poppentheater te mogen openen in de hoofdstad (einde 19de eeuw). In de poesjenellenkelder bleef, ondanks verfransing en verbastering, de Vlaamse geest onaangeroerd en het is hier dat de mannen zullen komen die de kunst en het Vlaamse nationaliteitsbesef zouden wakker houden.

De eerste was *Hendrik Conscience*, die een geregeld en trouw bezoeker was van het volkse poppenspel te Antwerpen. In de *Geschiedenis mijner jeugd* vertelt de man die zijn volk leerde lezen, hoe hij 's Zondags zijn vier centen onveranderlijk gebruikte om naar de poesjenellenkelder te gaan. Het volksgoed dat de jonge Conscience hier smaakte en doorproefde maakte op hem een geweldige indruk. Emmanuel de Bom getuigt in zijn Conscience-rede op het Antwerps congres in 1912: *De Poesje zit in Conscience's werk, in zijn eerste werk vooral, o. m. in «Het Wonderjaar» en in «De Leeuw van Vlaanderen». Ik heb er over versteld gestaan hoe Godmaert en de Geuzen en de bende van Wolfangh, en hoe Jan Breydel en zijn macekliers en hoe al die dappere Vlaamse ridders, aan de helden van het poppenspel verwant zijn.*

Tijl. Hooldpop van het Mechels Poppentheater Hopla.

Hoe treffend dat juist *De Leeuw van Vlaanderen*, aldus gesproken en gegroeid uit de sfeer van de Poesjenellenkelder, waar zovele onzer geliefde blauwboeken ten tonele werden gevoerd, zo spoedig zelf een der meest verslonden volksboeken van de nieuwe tijd werd. Meer zelfs: uit *De Leeuw van Vlaanderen* puurden poppenspelers het boeiend stramien voor hun bezielende opvoeringen.

Uit diezelfde periode kennen wij de figuren van *Napoleon Destanberg*, de toneelspeler, regisseur en schrijver die het zijne bijdroeg om het Nationaal Toneel tot stand te helpen brengen; *Domien Sleecx*, de toneelcriticus, die er de bewijzen van leverde

dat hij de eisen van het toneel op zijn duimpje kende; Victor Driesens die in 1874 te Antwerpen zijn Nederlandse schouwburg oprichtte. Ook deze drie pioniers van het Vlaamse bewustzijn genoten hun eerste opleiding bij het poppenspel. Uit het poppenspel bouwden zij hun toneel, naar het woord van Sleenckx ook als een goedendag ter verdediging van de Nederlandse nationaliteit. Hiermee is dan ook voldoende het kader aangegeven waarin de figuur komt te staan van de dichtersrijder Albrecht Rodenbach, die eveneens aan het poppenspel dank verschuldigd is.

Amper was Rodenbach zeven jaar oud, toen in hem de drang naar en het talent voor het toneel wakker werd. Te Roeselare op de markt had Verplancke zijn speeltent opgeslagen om er *De Passie* te vertonen. Rodenbach was er naar toe geweest en had er overweldigende indrukken opgedaan. Maar ook de andere, de bont-plezierige tenten hadden hem beet gepakt. Thuis zette hij zich dan ook aan het tekenen. Zijn scherp visuele geest wou al die figuren, al die herinneringen in vaste contouren op het papier vastleggen. Ziet echter: *Zijn getekende personages schijnen hem te dood. Daar moet leven en beweging in komen, net als hij het daar op de markt gezien had. En één voor één snijdt hij hun ledematen uit, en maakt ze zodanig met draadjes vast dat één koordje alles*

Deze poppen uit het poppentheater Den Uil (Brugge).

Boven: *Bietebauw, de uitvoerende macht tussen twee barrels. Ontwerp: Koos van der Kaaij.* Onder links: *Kwabette, uiteroerd geschikt tot veelvuldig weduwschap. Ontwerp: Koos van der Kaaij.* Onder rechts: *Stekvooc, Potig en bijdehand. Beschermers of wekers al navenant. Ontwerp: Marcel Seys.*

St Antonius uit het volksstuk St Antonius met zijn Varken (Hoplà, Mechelen).

Hieronder: Een toneel uit het poppentheater van Sergej Oblaszov (Cliché: Boekuil en Karveel, Antwerpen).

in beweging kon brengen. Als vele grote toneeldichters, ook als vele gewone mensen, vond hij gedurende zijn kinderjaren een heerlijk genoegen in het spel met de poppenkast, waarbij hij de personages kon verplaatsen en doen spreken, op hoge of lage toon, al naargelang geaardheid en handeling vereisten.

Zo werd dus de poppenkast voor de latere dichter van *Guðrun* een waarachtig oefenterrein, misschien wel een onverwachte bron van inspiratie. De poppenkast toonde hem in miniatuur wat hij met zijn scheppingen betrachtte in het groot. Zo vervaardigde hij ook een rarekkekast waarin hij *Faust* liet zien, zittend in zijn studeerkamer. Achter hem, *Mephistofeles*, in doorschijnend papier. Zo schreef hij *Irold* en *Guðrun* met vóór zich een kleine theatervoorstelling door hem zelf geschilderd en geschikt.

Ook de modernen onder onze Vlaamse kunstenaars hebben het poppenspel dapper beoefend. In 1897-98 ontstond in de *Oude Jan*, op de Anspachlaan te Brussel een poppenspel door toedoen van *Fernand Toussaint van Boelaere*, *Herman Teirlinck*, *Leonce du Castillon*, *Hendrik Coopman* en anderen. *Herman Teirlinck* sneed zelf de koppen. Met *Toussaint* schreef hij ook de teksten. *August Vermeylen* en *Alfred Hegenscheidt* kwamen luisteren en meegenieten. *August de Boeck* en *Paul Gilson* schreven er muziek voor. Van *Herman Teirlinck* weten wij dat hij thans nog zijn hart aan het poppenspel bleef verpanden. Ook *Gerard*

Walschap en *Felix Timmermans* hebben graag het poppenspel beoefend en het met de mooiste getuigenissen verheerlijkt.

Historisch staat het vast dat verschillende poppenspelen in de Westhoek door Vlamingen werden opgericht. Het poppenspel van *Hazebroek* bijvoorbeeld werd gesticht door *Baert* die uit West-Vlaanderen stamde, de stichter van het *Théâtre Louis* van *Robeke* was *Louis Richard*, die uit Brugge kwam. Van uit Vlaanderen zijn zij naar hun nieuw land getrokken, met de liefde die zij hier hadden opgedaan. Hetzelfde mag worden gezegd van de poesjenellenkelder te Brussel. Het is nog de meest Vlaamse instelling die te Brussel voor het volk toegankelijk is. Was het dan overdreven te verklaren dat het poppenspel de volkskunst bij uitnemendheid is, die bij ons zo lang en zo diep is ingeburgerd en die ook voor de moderne mens een nieuwe betekenis heeft gekregen? Dit wordt bewezen door de feiten in het buitenland en hiervoor zijn ook in ons land alle elementen aanwezig.

JEF CONTRYN

